DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-108>

УДК 37.015.6

Олійник Н.Ю.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ОРГАНІЗАТОРСЬКІ ВМІННЯ ЯК СКЛАДОВА КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Анотація. В науковій статті схарактеризовано системний підхід до формування організаторських вмінь, що є методологічною основою характеристики базових понять «уміння», «загальнонавчальні уміння» як дидактичних категорій. Проаналізовано компетентнісний підхід як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Узагальнено структуру компонентів навчальної діяльності та їх змістове наповнення. При цьому зазначено ключові компетентності старшокласників, що реалізуються відповідно до сфер суспільного життя у процесі власної діяльності.

Ключові слова: загальнонавчальні вміння, організаторські вміння, компетентнісний підхід, компоненти навчальної діяльності.

Oliynuk Nadiia

Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University

ORGANIZING IMPLEMENTATION AS A COMPOSITION COMPETENCE OF OLD MANAGERS

Summary. A systematic approach to the formation of organizational skills, which is the methodological basis of the characteristics of the basic concepts of “ability”, “general teaching abilities” as didactic categories is describes in the scientific article. General learning skills are defined as the subject's mastering of methods for performing practical and theoretical actions on the basis of knowledge and life experience; formed the skill of practice, which involves the use of knowledge in the usual and changing conditions. The competence approach as the focus of the educational process on the formation and development of the key (basic, main) and substantive competencies of the individual is analyzed. Competence is defined as a specially structured set of knowledge, skills, skills and attitudes that they acquire in the learning process and allow a person to identify, identify and solve, regardless of the situation specific to a particular field of activity. The key competencies have been characterized according to the sphere of independent cognitive activity, as well as in the sphere of social work activity. The most acceptable is the principle of their selection in accordance with the spheres of public life, in which the person realizes himself in the process of his own activities. Such an approach should be basic, minimally necessary in terms of achieving a successful self-actualization of the individual in a certain area of public life. The structure of the components of educational activities (motivational, substantive, procedural) and their meaningful content are generalized. In this case, the key competencies of senior pupils, which are implemented in accordance with the spheres of public life in the process of their own activities, are indicated.

Keywords: general teaching skills, organizational skills, competency approach, components of educational activity.

Постановка проблеми. Розвиток української державності на сучасному етапі загальноцивілізаційних змін передбачає удосконалення вітчизняної освіти, орієнтованої на результативність діяльності старшої школи у процесі формування активної, творчої особистості відповідно до соціального замовлення, ринкового досвіду суспільства. Сучасний етап розвитку соціально-економічного стану країни актуалізує потребу формування активної, професійно компетентної особистості, якій притаманні розвинені, мислительні, загальнопізнавальні здібності, що стимулюють до співпраці, готовності взяти на себе відповідальність.

У зв'язку з цим, пріоритетними завданнями шкільної освіти є створення сприятливих умов для повноцінного розвитку особистості школяра, творчої самореалізації, потреби в оволодінні професією, формуванні свідомого ставлення до праці, умінні діяти компетентно і технологічно в умовах ринкової економіки. Одним із важливих напрямів освіти в Україні є підвищення якості економічної освіти школярів, оновлення форм та методів організації навчально-виховного процесу, використання інноваційних технологій з урахуванням інтеграційних процесів європейського освітнього простору. В умовах роз-

витку нових форм соціально-економічної діяльності особливої актуальності набуває проблема формування і розвитку особистості, готовності працювати компетентно в майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Системний підхід до формування організаторських вмінь передбачає аналіз основних ідей, концептуальних положень, науково-педагогічних досліджень, що є методологічною основою характеристики базових понять «уміння», «загальнонавчальні уміння» як дидактичних категорій. Загальна методологія дослідження базується на науковому підході до пізнання і перетворення педагогічної дійсності, що передбачає вивчення явища з позицій цілісності та взаємозв'язку його складових.

Теоретико-педагогічними засадами обґрунтування змісту означеного поняття є праці Л.В. Виготського, Т.Я. Гальперина, С.У. Гончаренка, Я.А. Коменського, О.Я. Савченко, В.О. Сухомлинського, С.Ф. Русової та інших учених. Важливими в працях є наукові положення щодо врахування творчих інтересів учнів; навчання через діяльність; уміння переборювати труднощі; вільну творчу працю і співробітництво; відповідальність, стимулювання розвитку і саморозвитку учнів; використан-

ня знань у практичній діяльності, самоорганізації; спрямування діяльності інших тощо.

Аналіз науково-педагогічної літератури підтвердив значну увагу до необхідності економічної освіченості старшокласників, застосування компетентнісного підходу в організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі (О.В. Аксьонова, В.І. Бондар, Н.М. Буринська, І.Г. Єрмаков, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, В.Ф. Паламарчук, Л.І. Паращенко, Н.А. Побірченко, О.І. Пометун, І.Ф. Радіонова, С.О. Сисова). Підготовка учнів старших класів в умовах ринкової економіки потребує оволодіння організаторськими вміннями орієнтованими, зокрема, на співробітництво, підприємництво, комунікативність, прийняття рішень, адаптивність до демократичних засад організаторської діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Спрямованість освіти на засвоєння лише системи знань, яка була традиційною і виправданою вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке вимагає підготовку самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних використовувати знання у практичній діяльності, ретранслювати їх на конкретні життєві обставини, ефективно взаємодіяти у вирішенні соціальних, виробничих і економічних завдань. Проте недостатньо з'ясовано можливості формуванні в учнів старших класів умінь, які б сприяли самореалізації у подальшій професійній діяльності, тому виникає потреба у розробленні ефективної системи формування організаторських умінь старшокласників.

Метою статті є обґрунтування особливостей формування організаторських вмінь старшокласників, як складової їх компетентності подальшого особистісного розвитку, до активної участі в житті суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класик вітчизняної педагогіки В.О. Сухомлинський вважав, що кожний учень за роки навчання в школі має обов'язково оволодіти такими загальнонавчальними вміннями: спостерігати явища навколишнього світу, думати, зіставляти, порівнювати, протиставляти, знаходити незрозуміле, дивуватися; висловлювати міркування про те, що він бачить, спостерігає, робить, думає; знаходити в літературі матеріал, що цікавить. Науковець підкреслював, що мета уроку визначається роллю знань у подальшому житті учня та їх практичним використанням. Особливу увагу В.О. Сухомлинський приділяв взаємозв'язку теоретичних знань, досвіду, творчої діяльності, способів застосування. «Треба насамперед змінити погляд на суть понять знання, знати. Знати – це значить уміти застосовувати знання. Про знання можна говорити лише тоді, коли вони стають чинником духовного життя, захоплюють думку, пробуджують інтерес. Активність, життєвість знань – це вирішальна умова того, щоб вони повсякчас розвивалися, поглиблювалися» [5, с. 46].

Комплексний підхід та системність досліджуваної проблеми спрямований на поетапну характеристику базових понять: «уміння», «загальнонавчальні уміння» і на основі компетентнісного підходу обґрунтування суті, структури та змістового наповнення організаторських умінь та умов їх формування як наукової проблеми.

Так, академік НАПН України О.Я. Савченко зазначає: «Щоб успішно просуватися по всіх етапах навчальної діяльності, учні у співробітництві з учителем мають оволодіти повним діапазоном загальнонавчальних умінь і навичок. У навчальних програмах визначено зміст роботи школи з проблем формування загальнонавчальних умінь і навичок: організаційних, загальнонавчальних, загальнопізнавальних і контрольних-оцінних. Вони формуються протягом усього періоду навчання у школі і мають міжпредметний характер» [4, с. 170]. Вона звертає увагу на те, що деякі вчителі обмежують проблему формування організованості учнів тим, що починають урок так званим оргмоментом – перевіркою готовності класу до роботи, часто вдаються до зауважень щодо порядку на парті. Це – спрощений і неефективний підхід. Організованість у навчанні не можна зводити лише до зовнішніх виявів. Науковець передбачає сукупність умінь, взаємодія яких забезпечує швидке включення школярів у навчання, їх здатність діяти цілеспрямовано, орієнтуватися в часі, заздалегідь обдумувати послідовність і способи виконання завдання.

Виходячи з того, що у Державних стандартах базової і повної загальної середньої освіти особлива увага приділяється практичній і творчій складовим навчальної діяльності, основними компонентами навчальної діяльності є уміння, серед яких виділяються предметні (спеціальні) та міжпредметні (загальнонавчальні).

Концептуальними у підходах до класифікації і суті поняття загальнонавчальних умінь є розроблені академіком О.Я. Савченко положення щодо формування загальнонавчальних умінь і навичок. Загальнонавчальні уміння вона визначає як засвоєння суб'єктом способів виконання практичних і теоретичних дій на основі знань і життєвого досвіду; формуються уміння вправління, яке передбачає застосування знань у звичних та змінених умовах. Конкретизуючи сутність означеного поняття, вона пише: «Учень вміє вчитися, якщо він визначає сам, або приймає мету, яку ставить учитель, відповідно до неї планує й виконує необхідні дії, контролює їх та оцінює свої результати» [4, с. 170].

Керуючись положенням поетапного формування загальнонавчальних умінь, В.Ф. Паламарчук у книзі «Як виростити інтелектуала» обґрунтувала систему розвитку в учнів основної та старшої школи означених умінь. Аналізуючи послідовність етапів даного процесу, науковець зазначає, що навичка – це вироблена на основі вправ автоматизована дія, яка є компонентом умінь. Отже, між вміннями та навичками існує тісний взаємозв'язок, а елементи вмінь часто переходять у навички. Врахування взаємозв'язку знань, навичок і вмінь є обов'язковим для ефективності формування умінь [3].

Таким чином, природа й закономірності сутності умінь не можуть бути розкриті поза зв'язком зі знаннями, досвідом їх реалізації у практичній діяльності, а також у нетрадиційних умовах навчання і життєвих ситуаціях. Саме тому, важливим є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя.

Особливої актуальності набуває поняття **«компетентності»** учня, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку учених (Н.М. Бібік, О.І. Локшина, О.В. Овчарук, Л.І. Паращенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, С.Е. Трубаچهвої) є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність учня-випускника до життя, його подальшого особистісного розвитку, до активної участі в житті суспільства [2].

Суть поняття «компетентнісний підхід» сучасними педагогами-науковцями визначається як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Така характеристика має сформуватися в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості. Науковці розглядають компетентність як спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання і дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності [2].

Так, російські педагоги В.А. Кальней, В.В. Краєвський, А.В. Хуторської С.Е. Шишов розрізняють терміни «компетентність» і «компетенція», пояснюючи, що «компетенція» в перекладі з латинського «competentia» означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід. Компетентність у визначеній галузі – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про цю сферу і діяти в ній [2, с. 20].

С.Е. Шишов та В.А. Кальней вважають, що компетентність – це вміння діяти на основі набу-

тих знань професійного вибору, і виділяють такі у структурі ключових компетентностей:

– *компетентність* у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що ґрунтується на способах здобування знань з різних джерел інформації, зокрема, й пізнавальних;

– *компетентність* у сфері соціально-трудової діяльності (зокрема, й уміння аналізувати ситуацію на ринку праці, оцінювати власні можливості та інші) [2, с. 39–40].

Важливо зауважити, що ключові компетентності у дидактиці розглядаються як загальнонавчальні уміння. Відомі педагоги Ю.К. Бабанський, І.Я. Лернер, класифікуючи загальнонавчальні уміння, першими виділяють *організаційні уміння*, а далі – практично-навчальні уміння; інтелектуально-навчальні уміння; навчально-інформаційні. Врахування наукових підходів до сутності пізнавальної діяльності як цілісного і багатофункціонального процесу та її компонентів: мотиваційного (ставлення до навчання); змістового (відомі й нові знання, уміння, навички); процесуального (способи виконання діяльності на різному рівні складності) дозволяє схематично узагальнити структуру компонентів навчальної діяльності школярів та їх змістове наповнення (див. табл. 1).

Мотиваційний компонент передбачає формування та закріплення у школярів стійкого позитивного ставлення до навчальної діяльності, допитливості, пізнавального інтересу, усвідомлення особистісного значення навчальних дій тощо. Мотив є формою прояву потреби людини, це спонукання до діяльності, відповідь на те, заради чого вона відбувається.

Перелік змістового наповнення компонентів навчальної діяльності уміння вчитися характеризує її як розгорнуту, розвинену діяльність з позицій необхідного комплексу умінь, що потребують цілеспрямованого спеціального формування у школярів. Змістовий компонент охоплює дві

Таблиця 1

Структура компонентів навчальної діяльності

Компоненти навчальної діяльності	Уміння
Мотиваційний	виявляти зацікавленість до навчання, бажання вчитися; докладати вольових зусиль; прагнути до вдосконалення, усвідомлення особистісної та суспільної значущої діяльності; виявляти допитливість, бажання самоудосконалюватись; передбачати та долати труднощі, які можуть виникати у процесі навчання; виявляти інтелектуальні здібності, ініціативу.
Змістовий	вивчення нового матеріалу, оволодіння способами дій; володіти обсягом навчального матеріалу, застосовувати знання на практиці; зіставляти, узагальнювати та систематизувати інформацію; добирати переконливі аргументи на підтвердження власної думки; виявляти творчі здібності у навчанні, уміння самостійно здобувати знання; вести спостереження і записи; уміння використовувати знання у змінюваних ситуаціях, переконливо аргументувати особисту позицію; аналізувати, оцінювати нові факти, явища, ідеї.
Процесуальний	визначати мету діяльності; організовувати свою працю для досягнення результату; включатись у співробітництво; виконувати завдання у певній послідовності розумових та практичних дій; усвідомлювати свою діяльність, прагнути до її удосконалення; визначати способи дій і самостійно користуватись ними; використовувати форми пізнання (чуттєву і логічну); самоконтролю та самооцінки у пізнавальній діяльності.

Джерело: складено за [6; 7]

підсистеми: уже засвоєні знання, уміння, навички, на яких ґрунтується вивчення нового і нові знання та способи дій, що є об'єктом засвоєння.

Процесуальний компонент О.Я. Савченко характеризує як різноманітні способи організації та здійснення учіння (уміння, дії, операції, пізнавальні процеси) на різних рівнях пізнавальної самостійності учня. В уміннях учнів мають відбиватися всі його компоненти на такому рівні, щоб у результаті їх взаємодії сформувалась готовність самостійно вчитися. Вона зазначає, що педагогічно доцільно виділити ключову компетентність – «уміння учнів самостійно вчитися», що визначає особистісні характеристики учня і є інтегруючим у структурі ключових компетентностей [2, с. 42].

Щодо ключових компетентностей, відповідно до освітніх традицій і соціокультурного контексту сучасного українського суспільства очевидно, що найприйнятнішим для нас є принцип їх підбору відповідно до сфер суспільного життя, в яких особистість реалізовує себе у процесі власної діяльності. У науковій літературі триває обговорення переліку компетентностей, їхньої структури, а також шляхів їх набуття учнями у різновидах діяльності. Такий підхід має бути базовим, мінімально необхідним з погляду досягнення успішної самоактуалізації особистості у певній сфері суспільного життя.

За результатами діяльності робочої групи науковців з питань запровадження компетентнісного

підходу, створеної в рамках проекту «Освітня політика та освіта «Рівний-рівному» [2], розроблені концептуальні положення щодо компетентнісного підходу в системі освіти, що пов'язані з особистісно орієнтованими і діяльнісними підходами до навчання, оскільки стосуються певного комплексу дій особистості учня. Проект потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно для всіх учнів, на суб'єктивні надбання одного учня, які можна визначити.

Висновки і пропозиції. Змістове наповнення освітньої галузі сприяє формуванню в учнів умінь, важливих для підготовки до подальшої професійної діяльності, зокрема: відповідальності, культури праці; реально оцінювати свої можливості для вибору посильних творчих завдань; планувати та організовувати свою діяльність тощо. Ознаками таких умінь є поліфункціональність, що дає змогу вирішувати проблеми в різних сферах суспільного життя; багатовимірність, так як охоплюють знання, розумові процеси, інтелектуальні, навчальні та практичні вміння, творчі відкриття, технології, емоційне та рефлексивне ставлення до аналізу діяльності; широка сфера розвитку особистості, логічного, творчого та критичного мислення, самопізнання, самооцінки, самовираження. Це потребує усвідомлення школярами специфіки навчального процесу, а також його кінцевого результату – уміння використовувати знання у практичній діяльності.

Список літератури:

1. Артюшина М.В., Журавська Л.М., Колесніченко Л.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. Київ, 2008. 336 с.
2. Компетентісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
3. Паламарчук В.Ф. Як виростити інтелектуала. Тернопіль, 2000. 152 с.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підруч. Київ, 1997. 416 с.
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. в 5 т. Т. 2. Київ, 1988. С. 419–668.
6. Хуторской А.В. Современная дидактика : учебное пособие. Москва, 2007. 639 с.
7. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. Київ, 2002. 560 с.

References:

1. Artyushina M.V., Zhuravskaya L.M., Kolesnichenko L.A. (2008). Psihologiya diyalnosti ta navchalnyy menegment [Psychology of activity and educational management: curriculum]. Kyiv, 336 p.
2. Ovcharuk O.V. (ed.) (2004). Kompetentisnyi pidhid u suchasniy osviti: svitovyi dosvid ta ukraiïnski perspektyvy: biblioteka z osvitynoi polityky [Competent approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: library on educational policy / under the constituencies]. Kyiv : K.I.S., 112 p.
3. Palamarchuk V.F. (2000). Yak vyrostutu intelektual [How to grow an intellectual]. Ternopil, 152 p.
4. Savchenko O.Ya. (1997). Dydaktyka pochatkovoi shkoly [Didactics of elementary school]. Kyiv, 416 p.
5. Sukhomlinsky V.O. (1988). Sto porad uchytelevi [One hundred advice to the teacher]. In 5 t. T. 2. Kiev, pp. 419–668.
6. Khutorskaya A.V. (2007). Sovrimennaya didaktika [Modern didactics]. Moscow, 639 p.
7. Yagupov V.V. (2002). Pedagogika [Pedagogics]. Kyiv, 560 p.